

Reconfigurări ideologice ale literaturii în „Lupta de clasă” – anul 1965 [1] Ideological Reconfigurations of Literature in "Lupta de clasă" - 1965

Prof. dr. Nicoleta Ifrim,

Facultatea de Litere, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

Abstract : *The present article focuses on the ideological pressure of literature of the period 1965-1969, as revealed in the articles published in **Lupta de clasă** review.*

Keyword: ***Lupta de clasă**, 1965-1969, ideology, literature.*

În „Lupta de clasă”, organ teoretic și politic al C.C. al P.M.R., 1965, Seria a V-a, an XLV, (lunar), nr. 1, în recenzie *Idei înaintate despre /a concepțiilor înaintate ale gânditorilor materialisti din trecut, care au adus o contribuție de seamă pe tărâmul educației*, Ion Cerghit semnalează apariția, la Editura Didactică și Pedagogică, a volumului C.A. Helvetius - D. Diderot, *Texte pedagogice alese*, în traducerea lui D. Todoran. Acesta selectează textele relevante sub aspect pedagogic ale celor doi autori, care „dau posibilitate cititorului de a lua cunoștință despre ideile pedagogice valoroase, formulate cu multă îndrăzneală în acele timpuri de acești gânditori, să înțeleagă concepțiile lor filozofice, sociologice și etice, punctele de vedere pe care le-au exprimat, contribuția adusă la dezvoltarea gândirii materialiste în pedagogie.” Recenzentul notează că „deși materialisti în ceea ce privește concepția lor despre lume, atât Helvetius, cât și Diderot se situau totuși pe pozițiile idealismului, ale metafizicii atunci când încercau să dea o explicare legilor dezvoltării sociale. Neputând să depășească limitele în care îi îngrădea propria lor epocă, ca reprezentanți ai secolului luminilor, «în care ideologii burgheziei exaltau puterea nelimitată a rațiunii, științei și educației», ei priveau eliberarea poporului de sub tirania despotismului nu ca un rezultat al acțiunii revoluționare a maselor, ci ca un progres pașnic, realizat prin reformele înțelepte ale monarhului constituțional, prieten al filozofilor...» întreaga lucrare pune în evidență lupta pe care Helvetius și Diderot, prin scrierile lor, au dus-o împotriva ideologiei reacționare a nobilimii, care încerca să justifice stratificarea socială și privilegiile castelor feudale prin pretinsa inegalitate înăscută a oamenilor, determinată, chipurile, de originea lor socială.” Ion Cerghit evidențiază impactul pe care l-au avut „ideile lor înaintate despre rolul educației și al mediului în formarea omului și în progresul social”, iar textele selectate în volum „relevă faptul că ideile pedagogice ale lui Helvetius și Diderot au constituit o reacție violentă, care s-a conturat împotriva sistemului de învățământ tradițional din Franța acelor timpuri. Militând pentru instruirea maselor largi, pentru cuprinderea în învățământ a tuturor copiilor, indiferent de apartenența socială, atât Helvetius, cât și Diderot au făcut o critică aspră și demascatoare sistemului educativ francez, scolasticismului medieval.”

A. Strihan și I. Toboșaru semnează, în „Lupta de clasă”, nr. 2, articolul *Pe marginea unor cercetări actuale în domeniul esteticii* referitor la apariția, la Editura Academiei, a volumului *Educația estetică prin artă și literatură*, coordonat de Marcel Breazu, considerând că „meritul principal al acestui volum stă în faptul că pune în discuția specialiștilor un material încheșat, care tratează, pentru prima oară la noi, caracterul multicultural al procesului educației estetice”. Autorii subliniază că „precizându-se unul dintre aspectele interdependenței formelor conștiinței sociale, al legăturii dintre idealul artistic și concepțiile politice, etice și filozofice ale unei clase sociale într-o anumită epocă istorică, idealul artistic este definit ca o conturare, prin mijloacele artei, a acestor trăsături umane și a celui mod de viață pe care și-l propune ca țel o clasă socială, în conformitate cu poziția sa obiectivă în societate.” În egală măsură, se constată că

„deși autorii studiului averizează asupra consecințelor pe care le poate avea o înțelegere schematică a influenței modului de producție asupra evoluției gustului, în discutarea unor creații artistice concrete din epoca noastră, păcătuiesc ei înșiși uneori prin analiza nenuanțată, stăvilind astfel disocierea dintre valoarea autentică și nonvaloare, sărăcind criteriile de judecată estetică. De pildă, operele lui F. Kafka, Eugen Ionescu, Schönberg etc. sunt apreciate uneori doar prin referirea la interpretarea - adesea vulnerabilă - a unor critici nemarxiști. Autorii susțin că intelectualitatea dezabuzată din Occident gustă opera lui Kafka datorită angoasei și deznădejdiei negre care bântuie într-o lume terifiantă. Aceasta este un adevăr și este bine că autorii se opresc asupra lui. Dar putem trece peste

faptul că opera lui Kafka emană un mesaj social încărcat de semnificații umaniste, putem trece peste valoarea intrinsecă, socială și artistică a acestei opere cu toate limitele ei? Deși în volum se arată că Franz Kafka «a izbutit să sugereze în *Procesul* sau în *Castelul* cu mare forță artistică atmosfera de neliniște, de apăsare morală, înăbușitoare, atmosferă pe care a resimțit-o în mijlocul societății în care și-a trăit viața nefericită», nu există totuși o apreciere a calităților pentru care Kafka poate fi gustat și de pe pozițiile cititorului din țara noastră.”

În ciuda unor „derapaje” semnalate de recenzenți, „volumul constituie în stadiul actual al cercetării esteticii din țara noastră o contribuție care merită toată atenția; este de așteptat ca problemele interesante și numeroase pe care le ridică aceste studii să stimuleze discuția, aprofundarea cercetării, să trezească în rândurile specialiștilor și ale cititorilor confruntări de opinii, argumentate, elaborate, menite să dezvolte ceea ce este valoros în acest volum, să ducă la capăt mai bine ceea ce autorii au încercat cu mai puțin succes. Prezența acestui volum vădește posibilitățile esteticienilor, criticilor de artă marxiști din țara noastră de a ridica pe o treaptă superioară cercetarea în domeniul esteticii.” Ileana Mărculescu publică un articol despre *Filozofia existențialistă*, consemnând faptul că, „printre tipurile de gândire filozofică de mare circulație în Occident, existențialismul ocupă un loc aparte: puțin încheșat ca poziție ideologică, dar totuși având un nucleu de coeziune, un fond de idei comun; preocupat mai ales de destinul individual al omului, dar făcând în același timp incursiuni în filozofia istoriei și emițând prelungiri care îl duc dincolo de sfera conștiinței individuale și moralei, către problema destinului omenirii; ignorând în mod deliberat știința, dar exercitând fără voie o atracție indirectă asupra gândirii unor oameni de știință și chiar asupra gnoseologiei lor; corelat cu poziții social-politice adverse și evoluând în direcții contradictorii, prezentând soluții opuse problemelor etice ale omului în societatea contemporană.”

„Lupta de clasă” nr. 3 cuprinde materiale, studii și documente ocazionate de decesul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. În acest număr „tematic” mai semnează: Viorica Rogoz, care în articolul *Din experiența muncii în cercurile literare*, punctând rolul acestor „forme importante și directe ale participării oamenilor muncii la asimilarea și răspândirea culturii, la cunoașterea tezaurului de artă clasică și realist-socialistă, la dezvoltarea unor noi generații de scriitori...(...) înființate pe lângă uzine și întreprinderi, case de cultură raionale, case de creație, filiale ale Uniunii scriitorilor, cămine culturale sătești, biblioteci, cluburi, școli medii și facultăți, unități militare ș.a., aceste *nuclee* cultural-literare se ridică în prezent la aproape 200 în întreaga țară. Cercurile literare sunt chemate să sprijine și să desfășoare, paralel cu creația literară, o activitate culturală locală sau mai largă în instituția lor tutelară. Ele au sarcini cultural-propagandistice colective, paralel cu acelea de a crea lucrări literare inspirate din actualitate și de a stimula cunoașterea și răspândirea literaturii în mediile largi.” Rolul fundamental în „descoperirea și promovarea tinerelor talente”, susținute prin „înseși condițiile radical schimbate ale vieții materiale și morale, proprii realității socialiste” este atribuit unor cercuri literare definite ca reprezentative din acest punct de vedere: cercul Th.Neculuță („din rândurile căruia tineri poeți și prozatori au debutat în paginile revistei „*Lucașfăru*” - Constantin Abăluță, Constanța Buzea, Gabriela Melinescu, Adrian Păunescu, Rodica Iulian etc.), cercul Ioan Păun Pincio („de pe lângă Consiliul local al sindicatelor”), cenaclul N.Labiș (al Uniunii Scriitorilor), cercul Mihail Sadoveanu („al Clubului sindicatelor din învățământ”). Autoarea articolului semnalează faptul că „unele comitete culturale ale sindicatelor din instituții minimalizează activitatea cercului literar ca formă de activitate obștească, socotind, probabil, că viața culturală a uzinei sau a instituției, la care trebuie să participe cercul literar, se poate desfășura la întâmplare, articolul de gazetă, textul pentru brigada artistică de agitație, poezia, se pot face printre picături. În unele instituții, munca în cercul literar nici nu este considerată o sarcină obștească. Ce să mai spunem despre caracterul dăunător al acestei atitudini dacă ne gândim că în cadrul cercurilor literare sunt tineri care, pe lângă activitatea culturală a clubului, lucrează la o nuvelă, la un poem, vor să publice într-o revistă și au deci nevoie de timp pentru a citi cât mai mult, pentru a munci asupra manuscrisului care, cine știe, va vedea poate lumina tiparului? Membrii cercului literar (și mai ales cei din biroul cercului) și-ar îndeplini atribuțiile cu mai multă pasiune și răspundere dacă ar ști că, în fața organizațiilor obștești din uzina sau din instituția lor, munca literară, participarea activă la cerc, la lectoratul Casei creației populare sunt socotite sarcini la fel de importante ca și altele.”

Nicolae Gogoneață publică în nr. 4 al „*Luptei de clasă*” articolul *Un filozof umanist - Dimitrie Cantemir*, consemnând apariția volumului semnat de Dan Bădărău, *Filozofia lui Dimitrie Cantemir* (Academiei R.P.R., București, 1964). Observația conform căreia „reconstituirea imaginii lui Dimitrie

Cantemir ca gânditor umanist impune o considerare a întregii opere, spre a se putea urmări pretutindeni elementele ce-i conferă unitate”, este întărită de faptul că „tendențele înnoitoare care străbat scrierile lui D.Cantemir - de pildă *Istoria ieroglifică* - se manifestă astfel și în politica sa. Antipatia lui Cantemir față de Imperiul otoman, ura împotriva corupției politice practicate de reprezentanții acestei puteri, dușmănia ce o resimte față de jaful necruțător căruia îi sunt supuse țările române îl determină să realizeze alianța cu Rusia lui Petru cel Mare. Cantemir mai avea și un alt obiectiv politic: el vrea să scoată domnia de sub puterea mării boierimi, să întemeieze un stat autoritar și centralizat, cărmuit de un monarh luminat.” În acest sens, *Istoria* sa „e un roman satirico-politic al cărui scop este demascarea marilor boieri vânzători de patrie, jefuitori ai poporului, abuzivi și hrăpăreți”, în care „Cantemir manifestă o aversiune constantă față de oligarhia țării și simpatie pentru țărănimea asuprită. De notat că și în această lucrare prezentarea faptelor și evenimentelor este împănată cu zicători, pilde, precepte, cugetări, digresiuni filozofice, îndreptări morale care, uneori, întrerup cursul povestirii pe mai multe pagini. Dar dacă în *Divanul* preceptele erau împrumutate de preferință de la evangheliști, în noua scriere ele au un caracter profan, atestând evoluția spiritului lui Cantemir, îndepărtarea sa, într-o anumită măsură, de autoritatea moralei bisericești, care l-a dominat în prima tinerețe.” În egală măsură, „filozofia înaintată a lui D.Cantemir se manifestă (...) în domeniul disciplinelor sociale. Cantemir exprimă o aversiune constantă față de oligarhie, arătându-se nerespectuos cu privilegiile de clasă ale mării boierimi, pe care o avertizează că asuprirea are drept consecință revolta poporului (...). D.Cantemir condamnă nu numai abuzurile și împilările boierești, ci și nelegiuirile săvârșite de monarhii ce se poartă tiranic cu supusii lor (...). În acest fel, Cantemir admite dreptul natural, care se impune oricărui legiuitor și nu poate fi încălcat de nimeni.” Recenzentul subliniază, în final, meritul cărții lui Dan Bădăraș, „o cercetare fundamentală de o deosebită valoare științifică”, care „realizează două obiective mai importante. În primul rând demonstrează în mod convingător unitatea gândirii și a operei cantemiriene, înscriindu-l pe cărturarul moldovean în categoria acelor învățați care s-au străduit să pătrundă toate tainele, să afle principiile nașterii și ale destrămării lucrurilor, să afle rostul cerului și al lumii pământene. În al doilea rând ne oferă o analiză sistematică și adâncită a gândirii filozofului român.” Liviu Ciulei publică articolul *Opinii despre rolul dezbaterilor teoretice în viața teatrală românească*.

Secțiunea *Opinii despre problemele teatrului românesc*, din nr. 5 al „Luptei de clasă” găzduiește două articole-reacție la studiul semnat de Liviu Ciulei, *Opinii despre rolul dezbaterilor teoretice în viața teatrală românească* (publicat în nr.4 / aprilie 1965 al „Luptei de clasă”). Primul, al lui Horia Lovinescu, abordează relația *Criticul, criticul și autorul*, în descendența ideilor lui Ciulei, debutând cu observația conform căreia „între profesionalismul din ce în ce mai serios, mai exigent, mai științific al practicienilor (actori, scenografi, regizori, autori) și diletantismul sau improvizatia care caracterizează deseori critica, divorțul s-a accentuat și viața noastră teatrală nouă, aflată într-o atât de îmbucurătoare efervescență, nu-l mai tolerează. Iată de ce subscriu fără rezerve la revendicarea lui Ciulei cu privire la necesitatea unor studii și eseuri serioase, singurele, de altfel, care ar putea să ridice cronica dramatică și articolele de considerații generale la treapta de critică. Deocamdată, teatrul nostru realist socialist trebuie însă să se mulțumească (oare până când?) cu existența unei cronici dramatice în sensibil progres, e drept, dar nu și fără păcate și, oricum, insuficientă.” Semnalând devieri grave ale actului critic teatral contemporan („stupiditate totală”, „argumente neconvingătoare”, „superficialitatea”, „gustul personal transformat în putere discreționară”), Horia Lovinescu legitimează, în spiritul doctrinar al epocii, statutul criticului de teatru: „E necesară din partea criticului o foarte mare personalitate intelectuală și o adevărată feroare în slujirea a ceea ce crede el că reprezintă adevărul artistic, pentru ca partea de arbitrar care intră în compoziția autorității sale să se facă uitată. Estetica marxistă, dând adevărului artistic temeuri științifice, a redus pe cât e posibil partea arbitrarului. Pe cât e posibil, căci eventualitatea mânuirii greșite din partea criticii a instrumentelor științifice care i-au fost date nu e exclusă. Și critica - o știm - gafează destul de des. (...) O cultură - și chiar erudiție - solidă, complexă și vastă, superioară îndeobște celei a artistului, un spirit dialectic viu, îmbinarea armonioasă a facultății de analiză cu cea de sinteză (spirit de finețe și spirit de geometrie), o cunoaștere perfectă - dinăuntru - a travaliului artistic, o mare putere de a convinge (aceasta constituind premisa artei criticului), o devoțiune profesională totală, iată doar câteva dintre datele care mi se par necesare pentru a fundamenta autoritatea criticului.” Al doilea articol, *Inițiativa personală nu este suficientă în munca teoretică*, este semnat de Andrei Băleanu, care constată că „unul din cusururile cele mai însemnate ale criticii noastre teatrale e lipsa de continuitate. Dacă citești azi cronicile publicate

de-a lungul mai multor ani de Camil Petrescu sau de Mihail Sebastian vei recunoaște anumite idei diriguitoare, urmărite cu consecvență, idei care și-au croit drum și au influențat gândirea teatrală a epocii respective. De altfel, de când există critica teatrală ca profesie de sine stătătoare, forma ei de bază a constituit-o *cronica* publicată cu regularitate după fiecare premieră și exprimând într-o linie continuă atitudinea semnatarului ei, concepția sa despre teatru. La noi acest gen este pe cale de dispariție.” În final, autorul afirmă că „datoriile mari pe care critica dramatică le are de plătit mișcării teatrale se pot achita, desigur, în priumul rând, prin studii; dar nu numai prin studii sau articole, fie ele oricât de inspirate. E necesar un efort conjugat și de durată, e necesar să combatem diletantismul și să ridicăm peste tot critica teatrală la nivelul exercitării sistematice a unei profesii de răspundere.”

Secțiunea *Predarea literaturii române în școală*, din nr. 6 al „Luptei de clasă” include două articole tematice, semnate de Șerban Cioculescu și V.Adăscăliței&M.Fotea. Primul propune câteva *Însemnări pe marginea unui capitol de manual* și pornește de la premisa că „manualele nu dau (...) suficientă atenție analizei literare (...). Aceste reflecții elementare mi-au fost prilejuite de lectura ultimului manual de *Literatura română* pentru clasa a X-a, apărut în Editura didactică și pedagogică în 1965. Mă voi opri îndeosebi asupra capitolului consacrat lui Eminescu, deoarece, după părerea mea, ridică unele probleme de însemnătate mai generală, unele legate în special de cerințele manualului didactic, altele depășind posibilitățile de tratare ale unui manual.” În acest sens, Șerban Cioculescu consideră că „manualul nu izbuteste (...) să realizeze o imagine unitară, clară, a personalității și operei eminesciene; soluția la care recurge este comentarea dispartă a diferitelor poeme sau fragmente într-un mod menit mai mult să niveleze decât să releve specificul poeziei eminesciene. Adesea, poeme străbătute de un puternic suflu protestatar sunt interpretate simplist, uneori prin comentarii în neconcordanță cu ideologia și contextul versurilor citate.” Mai mult, afirmă criticul, „scopul unui manual nu este nici să alegorizeze, nici să rectifice. Opera lui Eminescu nu are nevoie de asemenea procedee. În mesajul ei multilateral, problema dreptății sociale poate fi pusă în lumina adevărului, relevându-se totodată păienjenishul, în aparență numai, inextricabil, al tuturor ideologiilor literare și sociale, care a prins în plasa lui personalitatea generoasă a elevului lui Aron Pumnul și a cântărețului Comunei din Paris.” Al doilea articol, semnat de V.Adăscăliței și M.Fotea, *Folclorul în manualele școlare* semnalează „două categorii principale de observații: cele pentru clasele V-VIII, care stau sub semnul unor constatări legate de facilitarea predării prin folclor a noțiunilor generale de teorie a literaturii și cele pentru clasele V-VIII, care stau sub semnul unor constatări legate de facilitarea predării prin folclor a noțiunilor generale de teorie a literaturii și cele pentru clasele IX-XI, care grupează unele constatări privind încadrarea și folosirea folclorului în cadrul problemelor de istorie literară.” Acestea „nu au alt scop decât pe acela de a contribui la îmbunătățirea viitoarelor ediții ale manualelor noastre școlare, de a proune unele modificări care să determine o înțelegere mai științifică a fenomenului literar folcloric.”

Secțiunea *Dezbaterea proiectelor de documente ale Congresului al IV-lea al P.M.R.*, din nr. 7 al „Luptei de clasă” include două articole tematice, vizând *Perspectivile învățământului superior* și *Unele probleme ale școlii de cultură generală*. Primul, semnat de Jean Livescu, adjunct al ministrului învățământului, constată că „în fiecare instituție de învățământ superior sunt profesori, conferențieri, lectori, asistenți care și-au cucerit aprecierea unanimă prin măiestria lor pedagogică, prin modul de expunere a lecțiilor și arta de a conduce seminariile, prin conținutul activității științifice rațional împletite cu cea didactică. Complexitatea sarcinilor care revin învățământului superior din vastul și mobilizatorul program de dezvoltare economică, politică, socială și cultural-științifică a României în viitorii ani cuprins în proiectele de Directive ale celui de-al IV-lea Congres al partidului, varietatea formelor de activitate pentru înfăptuirea lor cer din partea fiecărui lucrător pe tărâmul instrucției creșterea răspunderii și efortului personal astfel încât aportul la rezolvarea problemelor specifice școlii să fie cât mai substanțial. Studiarea și dezbaterrea problematicei actuale a învățământului superior, al cărui conținut și semnificație am încercat să le dezvoltăm în prezentul articol, reprezintă una dintre preocupările noastre fundamentale. Desigur că părerile expuse pot fi discutabile, lasă loc unor puncte de vedere diferite în abordarea acestor probleme complexe. Examinarea lor și găsirea celor mai eficiente modalități de rezolvare vor duce, fără îndoială, la dezvoltarea continuă a învățământului superior în pas cu știința și tehnica modernă, cu progresul economic și social impetuos și multilateral al țării noastre pe calea desăvârșirii construirii socialismului.” Al doilea articol, *Unele probleme ale școlii de cultură generală*, îi aparține Anei Bughici (directoare a Școlii medii nr.32 din București) și lui Gr.I.Simionescu-Gleb (inspector la secția învățământ

a Sfatului popular al Capitalei), și discută oportunitatea „elaborării unei programe a muncii educative (...). Programa trebuie să constituie un îndreptar, în linii mari, pentru munca școlilor, lăsând loc pentru inițiative și pentru activitatea creatoare a colectivelor pedagogice, în funcție de specificul unităților școlare respective. Pe baza acestor programe, școlile vor putea elabora planurile anuale din care să rezulte atât planurile muncii educative pe clase, cât și acțiunile comisiilor metodice și cele ale profesorilor pe specialități.” Grigore Smeu discută despre *Raportul dintre artă și societate și unele tradiții ale esteticii progresiste românești*, argumentând că „în lupta de idei din domeniul esteticii și criticii literare românești în perioada dintre cele două războaie mondiale, combaterea tendințelor naționaliste reacționare, a manifestărilor estetizante a exercitat o mare influență în promovarea literaturii și artei realiste. Pozițiile cele mai înaintate în această direcție au fost afirmate, în special după deceniul al treilea al secolului, de către revistele aflate sub influența directă sau indirectă a mișcării muncitorești, a partidului comunist, aflat atunci în ilegalitate. În ciuda condițiilor extrem de grele, în paginile acelor publicații au fost promovate principii ale esteticii marxiste, au fost abordate probleme fundamentale ale dezvoltării progresiste a artei și literaturii românești. De pe pozițiile esteticii marxiste s-a subliniat stăruitor mai ales necesitatea relațiilor multiple ale operei de artă cu viața socială, cu realitățile naționale, cu contemporaneitatea în dominantele ei esențiale. (...) Împotriva unor tendințe estetizante de a considera specificul artei în mod unilateral, estetica marxistă a accentuat *multilateritatea* valorii artistice autentice și necesitatea de a o considera ca atare.”

Articolul își propune „analiza doar a unor aspecte ale acestor tradiții democratice cu răsunet în epoca dintre cele două războaie mondiale, unele dintre ele constituind, în ultimii ani, obiectul unor cercetări mai largi, ca, de pildă, activitatea lui Ibrăileanu, altele mai puțin studiate, ca, de pildă, scrierile lui Mihai Ralea sau Fr.Șirato.” Astfel, G.Ibrăileanu „era în dezacord cu tendințele estetizante, față de care a luat atitudine combativă”: „Atenția manifestată de Ibrăileanu față de romanul social s-a împletit cu ridiculizarea concesiilor făcute unui gust estetic inferior; în același timp însă Ibrăileanu a reliefat cu promptitudine valoarea unor cuceriri ale prozei moderne de analiză. Într-o perioadă în care literatura tindea spre o cuprindere cât mai nuanțată calitativ a relațiilor dintre om și realitate, experiența pe care o oferea creația lui Proust era de natură să aducă un plus de cunoaștere în conturarea complexității unor reacții, a unor procese psihice. Era o tendință pe care, în dezvoltarea sa, romanul realist n-o putea ignora. Critici ca E.Lovinescu și G.Ibrăileanu au sesizat valoarea acestei experiențe. Lovinescu reliefa însă virtuțile prozei de analiză mai mult printr-o izolare a socialului, din perspectiva unei orientări estetizante, în timp ce Ibrăileanu considera psihologicul în relațiile lui cu socialul.” La fel, „tonul polemic la adresa autonomismului constituie una dintre trăsăturile caracteristice ale lucrărilor de estetică și teorie literară ale lui M.Ralea în perioada dintre cele două războaie. Uneori, din dorința de a face și mai eficientă caracterizarea funcției sociale negative a teoriei autonomiei absolute a artei, M.Ralea aluneca spre explicații simplificatoare, arătând că autonomia artei este concepția îmbogățitului «care poate disprețui societatea fiindcă n-are nevoie de ea», că - în această privință - formalismul indică «sfidarea bogatului, care vrea să dovedească *independența* sa.»” În egală măsură, „prezintă interes, în cercetarea esteticii progresiste din România între cele două războaie, unele idei promovate în studiile, articolele, cronicile pictorului și deopotrivă teoreticianului și criticului în domeniul artelor plastice Francisc Șirato. Valoarea multora dintre articolele sale rezidă în faptul că, pornind de la necesitatea promovării realismului în arta plastică, se înscriu ca o contribuție interesantă pe linia afirmării unei critici de artă științifice. (...) Snobismul, răspândirea unui gust estetic de o unilateralitate dusă la extrem constituiau realmente o primejdie. În aceste condiții era necesară o activitate teoretică de îndrumare în spiritul unei concepții materialiste despre raporturile dintre artă și realitate. Unei asemenea activități și-a consacrat Francisc Șirato articolele sale.” Grigore Smeu notează faptul că, „un loc important în cadrul orientărilor estetice progresiste dintre cele două războaie îl ocupă teoria specificului național al literaturii”, elaborată de G.Ibrăileanu în studiul *Caracterul specific național în literatura română*, unde „fără a reuși să explice în ce constă în mod concret elementul național obiectiv, el recunoaște existența acestuia, subliniind că opera de artă reflectă veridic nu numai factura psihică a unui popor, ci și *întreaga realitate în cadrul căreia se desfășoară viața poporului*. Ibrăileanu reliefează în această direcție legătura dintre caracterul național și realismul unei creații, demonstrând că respectarea specificului național e o condiție prielnică a reflectării realiste a vieții sociale. Tocmai pentru că teoria lui G.Ibrăileanu despre specificul național în literatură se înscrie pe linia promovării realismului în creația artistică, ea a constituit ținta unor atacuri ale concepțiilor estetice reacționare.” Dealtfel, „teoria specificului național al literaturii a fost speculată de *gândiriști* într-

un sens reacționar, antipopular. La aceștia, teoria specificului național avea un caracter normativ, de revendicare ostentativă, deoarece era promovată în sensul exaltării naționalismului, rasismului și misticismului. În condițiile unei atmosfere care încerca să impună în cultură norme închistate, retrograde, precizarea caracterului nenormativ al teoriei specificului național avea o însemnătate deosebită. În interpretarea tradiționalismului gândirist, specificul național apărea ca un dat încremenit, imuabil, ca un concept întors cu fața exclusiv spre un trecut considerat nu în elementele lui înaintate, valoroase, ci în ceea ce are mistic, înapoiat. M.Ralea demonstra că, în interpretarea tradiționalismului gândirist, conceptul de specific național neagă progresul, este de un conservatorism împins la extrem.” În acest context, „teoria specificului național în literatură și artă, promovată de numeroși oameni de cultură progresiști, a constituit o ripostă nu numai împotriva exaltărilor naționaliste, rasiste și mistice, dar și împotriva teoriilor și creațiilor cosmopolite, rupte de realitatea noastră socială și națională.”

Secțiunea *Critică și bibliografie*, din nr. 8 al „Luptei de clasă” publică articolul semnat de Savin Bratu, *O contribuție valoroasă la studierea istoriei literare*, care recenzează volumul lui D.Micu, *Literatura română la începutul secolului XX (1900-1916)*, apărut în 1964 la Editura pentru literatură. Considerată „prima lucrare a istoriografiei marxiste consacrată acestei teme care trece pragul simplelor dezbateri ocazionale, propunându-și studierea *analitică, argumentată* a perioadei de început a secolului XX din istoria literaturii române”, cartea „depășește oarecum marginile unui studiu de istorie literară sau, mai bine zis, integrează acest studiu în acela, mai larg, al istoriei social-politice și estetice, în primul rând pe plan național, în al doilea rând pe plan european. Departate de a separa sămănătorismul literar sau poporanismul literar de mișcările social-politice care le impulsionează, autorul izbutește succinte și competente incursiuni extra-literare în studiul proceselor complexe politice și ideologice caracteristice istoriei naționale moderne. Problema agrară, problema națională, raporturile dintre sat și oraș, specificul economiei românești în orbita imperialismului, forma specifică pe care o capătă în România ideologia retrogradă ce opunea cultura civilizației sunt direcții în care istoricul literar înaintează inevitabil, dar în care e încă adeseori lipsit de ajutorul specialiștilor.” Recenzentul semnalează însă și punctele nevralgice: „Supusă unei discuții asupra metodologiei concrete pe care a ales-o, cartea lui D.Micu poate ușor isca obiecții. (...) E vorba de o sinteză a perioadei 1900-1916 sau de o analiză a tuturor fenomenelor reprezentative pentru această perioadă? Metodologic, sinteza cere alte mijloace decât analiza. D.Micu le-a folosit adecvat într-o *introducere* și în *câteva concluzii*, ca și în prezentarea unora dintre curentele perioadei: *sămănătorismul, poporanismul, neojunimismul. Simbolismul* însă e tratat *analitic*, și disproporția capitolelor e evidentă. O treime din carte dezbate un singur curent literar, care ocupă un spațiu autonom, cum constituise, altădată, cel despre poporanism publicat de autor într-un volum aparte, pe când celelalte curente sunt prezentate în chip de compendiu. (...) Singura metodă ce se impune universal în cercetările noastre e aceea a dialecticii materialiste, și lucrarea se înscrie pe această poziție. (...) Critica ascuțită adusă sămănătorismului de D.Micu nu e o repetare a unor lecții consfințite, ci exprimarea unor convingeri și a unor scrupulozități a cercetătorului care a examinat minuțios programele curentului, a confruntat opiniile și, mai ales, a citit literatura încurajată de *Sămănătorul* cu ochii intelectualului de azi, care-i poate măsura persistența urmărilor nefaste.” În finalul articolului, recenzentul notează că „D.Micu are meritul de a accentua că mișcarea ce s-a autonumit la noi simbolistă, indiferent de justificarea etichetei ce și-a ales-o, n-a fost doar o mișcare *de import*, produsă prin sincronizare cosmopolită, ci o reacție națională proprie la realitățile ce evoluau, social și psihologic.”

În nr. 10 al „Luptei de clasă”, Al.Tănase glosează despre *Cultură, muncă, creație*, subliniind - în linia ideologizantă a epocii - că „elementele spirituale ale culturii s-au dezvoltat în ultimă analiză în dependență de dezvoltarea culturii materiale, iar tezaurul cultural al umanității a rezistat timpului și s-a transmis din generație în generație, tocmai datorită faptului că aceste elemente alcătuiesc o construcție solidă și armonioasă din care nu putem desprinde arbitrar vreuna din laturi.” □ Același număr include intervenția lui Eugen Chiș, rector al Institutului pedagogic din Brașov, despre *Formarea cadrelor didactice*, subliniind faptul că „institutele pedagogice de 3 ani sunt rod al înfăptuirii Directivelor celui de-al VIII-lea Congres al partidului privind generalizarea învățământului de 8 ani, verigă importantă a desfășurării revoluției culturale în țara noastră.” Prin urmare, consideră semnatarul articolului, „apropierea nivelului activității didactice din institutele pedagogice de nivelul universităților presupune (...) o mărire a duratei de școlarizare a institutelor pedagogice la 4 ani.”

În nr. 11 al „Luptei de clasă”, Demostene Botez glosează despre *Mașina și omul*, sintetizând discuțiile purtate în cadrul celei de-a XX-a sesiune a Întâlnirilor internaționale de la Geneva. Așa cum afirmă D.Botez, „în consfătuire s-au evidențiat poziții ideologice diverse, dar majoritatea opiniilor au mers totuși convergent spre afirmarea caracterului umanist al creării și folosirii științei în secolul nostru.” □ Andrei Băleanu scrie un articol programatic despre *Viziunea artistică și diversitatea de stiluri*, afirmând că „tezele Congresului al IX-lea al Partidului Comunist Român cu privire la problemele dezvoltării literaturii și artei vădesc o profundă înțelegere a căilor artei contemporane, a specificului creației artistice. Exigențele pe care partidul le ridică în fața oamenilor de artă se identifică cu înseși necesitățile vitale ale progresului artistic în epoca noastră. (...) Sintetizând experiența construcției culturii socialiste în țara noastră, raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu la cel de-al IX-lea Congres al P.C.R. subliniază unitatea armonioasă și indisolubilă între înalta responsabilitate a artistului pentru conținutul operei sale și preocuparea față de continua înnoire și perfecționare a mijloacelor de exprimare. Raportul condamnă orice tendință de exclusivism sau rigiditate în domeniul stilurilor. (...) Nimic nu este mai străin esteticii marxiste decât tendința de a fixa reguli înguste și schematice, de a așeza întreaga bogăție a imaginației, a temperamentului și a virtuozității artistice într-un *pat al lui Procust*. (...) Una este, de pildă, situația absurdă sau dialogul absurd, ca mijloc de exprimare satiric, grotesc, pe care îl întâlnim și la Gogol, și la Caragiale, și la Dürrenmatt. Alta este viziunea unei lumi absurde, de neînțeles pentru că e lipsită de înțeles, viziunea unei lumi în care omul este eroul tragicomic al unui nonsens fără sfârșit. Față de o asemenea viziune nu putem să nu pronunțăm un punct de vedere critic.”

În nr. 12 al „Luptei de clasă”, Andrei Oțetea scrie despre *Nicolae Iorga - personalitate eminentă a culturii românești*, care „a înfruntat pe dușmanii independenței poporului român cu fermitate și curaj, având convingerea că popoarele vor triumfa asupra barbariei blindate, convingere care nu l-a părăsit nici după strivirea Poloniei, nici după ocuparea Belgiei, Olandei, Norvegiei, nici chiar după căderea Franței. Din păcate, limitat prin condiția sa socială și politică, el nu s-a alăturat luptei maselor populare împotriva fascismului, care singură ar fi putut transforma cuvintele sale într-o forță materială. Totuși, prin campania sa împotriva hitlerismului și legionarismului, a adus o însemnată contribuție la lupta poporului nostru pentru libertate și independență, iar sălbatica lui asasinare a zguduit cercuri largi ale opiniei publice din țară și de peste hotare, constituind un nou semnal de alarmă pentru acele conștiințe care nu înțelegeau încă primejdia nazismului.” Secțiunea *Critică și bibliografie* propune două recenzii de carte. Prima îi aparține lui Șerban Cioculescu, „*Alte mențiuni de istoriografie literară și folclor*” (II) de *Perpessicius*, care remarcă, în volumul lui Perpessicius, „bogăția lui de registru, fie numai cronologic, de la cronicarii munteni, în prima lor ediție colectivă, datorită lui Mihail Gregorian, cu un studiu introductiv de Eugen Stănescu, și până la noii cântăreți ai României socialiste; de la anticul Ovidiu la revoluționarii secolului trecut, Bielinski și Herzen, fără a trece cu vederea acele înmiresmate *Flori alese din poezia populară* cu buchetul plaiurilor ardeleni.” A doua recenzie este semnată de Valeriu Râpeanu și semnalează apariția monografiei lui Al.Oprea - *Panait Istrati*, publicată în 1964 la Editura pentru literatură. Recenzentul semnalează faptul că autorul, „deși nu emite nici o părere fără să se bazeze pe un text sau document, nu cade în eroarea factologiei. (...) Meandrele vieții lui Panait Istrati sunt prezente în carte numai în măsura în care servesc înțelegerii atitudinii sale ideologice și specificului operei lui. Criticul este ponderat și nu se lasă prins în mrejele exaltării.” În acest fel, îl restituie pe Istrati „istoriei literare (...), văzut la realele lui dimensiuni. (...) Atitudinea politică atât de contradictorie a scriitorului, care a oscilat între izbucniri protestatere, cu caracter de revoltă socială, și manifestări anarhice, captate pe orbita mișcărilor de dreapta, este pusă în lumină, iar răsfrângerile ei asupra evoluției scriitoricești - cu multă precizie evidențiate.”

Note finale

[1] Corpusul textelor citate și selectate de noi a fost integrat în volumul *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică*, vol. XI, 1965, Coordonare generală și prefată – Acad. Eugen Simion; Coordonator redacțional al ediției – Lucian Chisu, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2017, 756 pg. Toate secvențele citate sunt selectate din numerele publicate în anul 1965 în *Lupta de clasă*.

Referințe bibliografice

Lupta de clasă, anul 1965